

Rudolf I. Malý

Věda a víra

(Ruch filosofický 3, 1923, s. 158-166)

Toužíme poznat *celou* pravdu o skutečnosti. Cílem našeho úsilí poznávacího je: vědět všechno. *Vědět*, nikoliv jenom věřit, nikoliv jenom domnívat se. *Věda* je poslední instancí našeho poznávacího prahnutí. Ale nikoliv instancí jedinou. Pokud nám někdo naprosto nesporně nedokáže, že již o skutečnosti víme všechno, co vůbec vědět možno, že již tu není nic, čeho naprostou pravdu bychom neznali, potud vedle *vědy* s její metodou smyslovou, zkusmou i početní, a vedle *filosofie* s její metodou evidenční i čistě logickou – povždy tu ještě bude také *náboženství*, které nám mezery v našem vědění doplňuje *vírou*.

Filosofie, věda i náboženství, všechny tyto hlavní složky našeho díla poznávacího – byt měly různou metodu – jdou za touže jedinou pravdou o skutečnosti. A proto mezi nimi nesmí a nemůže být propast. Není mezi nimi propast, nevylučují se navzájem – ale doplňují. Mohou a musí se, ovšem, navzájem opravovat, ale nikdy se navzájem nenahradí. Věda může usvědčit víru z toho neb onoho bludu, když pro to má své nezvratné důkazy, a na náboženství je, aby od vyvrácených „pravd“ ihned upustilo. Ale úplně nahradit víru věda by mohla jen tehdy, kdyby již všechno věděla a kdyby pro všechno již měla nezvratné důkazy.

A podobně náboženství: náboženství doplňuje vědu tam, kde věda dosud nestačí. Ale úplně nahradit vědu víra by mohla jen tehdy, kdybychom ještě vůbec nic pozitivně nevěděli a kdyby vůbec nám nebylo možno něco pozitivně vědět. (Anebo kdyby bylo skutečné, nesporné, prokázané boží „zjevení“ *všeho* – ale pak by to vlastně již nebyla víra, ale věda.)

Item filosofie: Jsoucnost boží není pravda v pravém slova smyslu vědecká, nýbrž „jenom“ evidenční, tedy spíše *filosofická*. Ale náš posmrtný život – to již není tak zcela ani pravda evidenční, to již není „pravda“ ani vědecká ani filosofická, nýbrž jenom náboženská. To již je jen *víra*. Takový je poměr těchto *složek*.

Náboženství je složka nejširší, je jaksi základem všech složek ostatních, veškeré kultury: bývalo a zvláště pokaždé *být má* – syntézou víry a všeho dosavadního poznání vědeckého a filosofického; bývalo tomu tak aspoň ve starověku, bývalo tomu tak ve středověku. Rozpad těchto tří hlavních kulturních složek na samostatné celky, příkře, ba propastně od sebe oddělené – je úkaz umělý, nezdravý a čistě moderní. A vlastně jenom souhlasí s moderním rozpadem duševní totality. (...)

(...) náboženství nikdy nesmí a nemůže stát *lhostejně vedle vědy a filosofie*, nýbrž naopak musí s nimi žít v nejtěsnějším kontaktu, musí se jimi stále obohacovat, musí je jaksi

stále do sebe vstřebávat. Vždyť právě náboženství a náboženství především – je touha po absolutním poznání, neboť chceme-li pro absolutno žít, musíme o něm též něco vědět; a k těmto cílům přece i dobrá věda a dobrá filosofie spějí, neboť absolutno je jen jedno.

Náboženství nemůže být jen rozvojem „lásky“, totiž pouhého „citu“ v individuální duši, jak, zčásti podle sv. Pavla, jsou náchylny věřit zvláště některé sekce protestantské. Neboť duši není možno rozdělit na kusy. Každý člověk zároveň nejenom cítí, ale i myslí. A co činí lásku nebo vůbec ten který cit tím určitým citem, je – myšlenka. Bez myšlenky „náboženský cit“ by byl jen planým subjektivním pláním, ne však čímsi, co směřuje k univerzálnímu bytí. Cit se musí vázat na myšlenku, a proto skutečně také vůbec není normálního náboženství, jež by bylo bez – intelektualismu. Každé náboženství má nějaký společný majetek intelektuální, který přechází z pokolení na pokolení a od člena ke členu, aby tu v každém ukojoval i vzněcoval soukromý cit a soukromé úsilí o pravý život. Náboženství pokaždé bylo *společným* úsilím lidské rodiny o pravý život a tudíž také o pravé poznání. Mystik, pokud se oddával jen svému soukromému sentimentalismu, býval pokaždé pokládán za kacíře a právem, neboť touže po citovém „splnutí s Bohem“, stahoval se jen do svého fyziologického já a tíhl spíše k panteismu než k Bohu...

Náboženství je úsilí o pravý život. A pravý život předpokládá pravé poznání. Všichni příslušníci určitého náboženství ovšem nefilosofují. Jsou mezi nimi i velmi prostí lidé, jejichž náboženskému citu po celý život stačí jen určitý ritus a katechismus. Ale právě tento ritus a tento katechismus – jsou jenom popularizací určité teologie, totiž: určitého souhrnu vědy a víry a filosofie, kterýžto souhrn vytvářejí a udržují nejmoudřejší z církve. A na nejmoudřejších z církve tedy je, aby společný intelektuální majetek církve nejenom neupadal, ale aby naopak byl stále lepší a lepší. Na nejmoudřejších z církve je, aby církevní poznání pravého života, Boha i veškeré skutečnosti – nejenom nebylo horší než poznání mimocírkevních vrstevníků, ale aby naopak stále se zvětšovalo a zdokonalovalo. Všecky církve co jich kdy bylo neupadaly proto, že by upadal náboženský cit jejich příslušníků – vždyť lidská touha po pravém štěstí nikdy neklesá – ale upadaly proto, že poklesl stupeň jejich intelektualismu, že zemdlely na cestě za pravým poznáním, že se oddaly panování, užítkářství, klidu, pohodlí, a že poznání mimocírkevní, ať vědecké nebo filosofické, se ocitlo na vyšším stupni a církev se nechtěla nebo nedovedla s ním vyrovnat.

To ovšem neznamená, že by náboženství se mělo přizpůsobovat *každé* nové „vědecké“ teorii a *každé* nové „vědecké“ domněnce, jakmile jen ji někdo vymyslí a jakmile doba v ni uvěří. Nikoliv, naopak: náboženství může a má odmítat každou „vědeckou“ teorii, jež není nesporně prokázána a jež nadto snad ještě i odporuje některým pravdám evidentním jako je

například pravda o boží jsočnosti. Co však, má-li náboženství zůstat živým, je nezbytno, toť – aby bylo ve stálém styku s dobou, aby umělo citlivě reagovat na všechny život doby. Náboženství musí dovést ihned se zřící svých bludů, když je věda nesporně vyvrátila. Ale náboženství také musí hledět silou své víry a svými důvody působit na filosofii a vědu, aby i ony se zřekly zase svých zřejmých bludů (jako je například ateismus nebo výlučný utilitarismus). Náboženství zkrátka musí se stát věrnou i rovnoprávnou spolupracovnicí vědy a filosofie na díle lidského poznání.

Náboženství nejenom nemá od dobré vědy čeho se obávat, ale je to dokonce v samém zájmu náboženství, aby věda vzkvétala, aby věda byla čím dále tím čistší a silnější, lepší – neboť víra touží vědět. A věda, pokud je věrna své podstatě a neobrací svůj zřetel výhradně jenom k výbojům utilitním a technickým, již sama sebou vlastně nutně pokaždé směřuje k Bohu, a to tím, že se snaží uvést rozmanitost a složitost přírodních jednotlivostí na obecné a jednoduché zákony, řád, jednotu, Rozum. Kromě toho arci, jak bylo již řečeno, náboženství – i při největší jeho úctě k vědě, – není čeho od vědy se obávat již také proto, že i věda nejideálnější, která by skutečně svůj hlavní zřetel obracela jen k prvním a posledním tužbám člověka: poznat boží vůli, absolutno, absolutní štěstí – pokud budeme lidmi, nikdy asi nebude moci říci, že již ví všechno, a nikdy tudíž nebude moci víru cele nahradit. Byť naše vědění jakkoli vzrostlo – vždy ještě zůstane jenom skrovným ostrůvkem uprostřed *celé* skutečnosti, kteráž je předmětem víry.

(...) Lidstvo nikdy nebude moci se trvale spokojit pouhou *užitkovou redukcí skutečnosti*, nýbrž vždy bude chtít poznat pravdu úplnější. Člověku nestačí, že díky vědě může jezdit v tramvaji, vlaku, aeroplánu, že může mít elektrické světlo, kompas, pušku, telefon – člověk vždy ještě také bude se ptát, jaká je podstata, jaký je původ i cíl všech těchto jevů elektrických a magnetických, jaký je celkový řád, původ i cíl světa, jaký je smysl života, v čem je pravé lidské štěstí. A nepoví-li mu to anebo pokud mu to nepoví věda ni filosofie – bude se utíkat k víře a ba i pověře.

Ale i kdyby věda se stala opravdu vědou ideální – přece nikdy nebude moci člověku přikázat, aby se spokojil výtěžky, které mu předkládá. Člověk nejenom vždy bude mít nezdolnou touhu vniknout do „nepoznatelná“, ale vždy bude mít i nezdolnou touhu a potřebu vniknout do něho hned, teď, ještě za svého života. Člověk se nemůže spokojit s několika dosavadními abstraktními poučkami vědeckými ani s pouhým vědomím, že snad – jednou – kdysi jeho potomci budou o skutečnosti a Bohu vědět více než on: nejenom imaginární člověk budoucí, ale i člověk dnešní, včerejší, minulý – chce být spasen, chce žít pravým a plným životem, chce být Bohu co nejbliže, chce být s Bohem i veškerou konkrétní skutečností ve

styku co nejuplnějším a nejživějším, nejsprávnějším. Nikdo nechce přijít o svůj životní úděl, nikomu nestačí pomysl, že snad – jednou – kdysi bude možno žít plně a správně – každý chce žít plně a správně již nyní; každý chce dojít pravého smyslu života, každý chce dojít svého lidského určení, každý chce dojít největšího lidského štěstí a mít patřičný poměr k Bohu, světu i bližnímu – nechť žije kdykoliv, nechť žije dnes, zítra, před věky, v století dvanáctém anebo třicátém. A proto nechť filosofie a věda jakkoliv pokročí – vždy ještě tu bude dost místa i pro víru. Vždy ještě bude i náboženství z nejnáléhavějších lidských nutností. Neboť víra v každém věku usiluje postihnout celou a životu skutečnost – alespoň *symbolicky*. Jen kdo má velice špatný smysl pro celou lidskou skutečnost, může soudit jinak. V lidské kultuře bude vedle poznání určitého a přesného, vědeckého, vždy ještě potřebně trvat i poznání neurčité, spíše tušení nežli věda – víra, „poznání“ symbolické a zatímní, „poznání“, jež sice postupem času stále více a více se bude tříbit a jasnit, ale jež nikdy snad nebude zcela jasné a úplné... (...)

Dnes všechny druhy křesťanství jsou, zdá se, v úpadku. Vzbuzují skepsi. Nedostačují. A – zvláštní věc! – neupadají ani tak pro své křesťanství, neupadají proto, co v nich je z původní křesťanské víry – jako spíše pro to, co v nich je pozitivního, upadají pro své opozdilé vědění, upadají, protože naše filosofické a vědecké poznání je nyní na vyšším stupni než jakému učí církve. Jádro křesťanské *víry* zůstává živým – právě proto, že je tak přirozené, že je tak rozumné, že je lidské duši tak dobře přiměřené. Ale je třeba je zasadit do nové půdy. Je třeba nového křesťanství. Musíme křesťanství pochopit po svém, neboť jsme lidmi jiné kultury, jiného věku, jiných obzorů poznatkových. Původní křesťanský duch musí být očištěn nejenom od bludů, jimiž jej zasuly doby nedávné, ale i od těch, jimiž jej obmyslili jeho *první* tlumočníci a které kriticky prohlédnout je možno snad až teprve době naší. Musíme vytvořit novou syntézu vědy a víry – nové, *své* náboženství!

Každé náboženství je poznání *dynamické* a nikoliv statické. Žádné náboženství, chce-li zůstat živým, nesmí navždy dogmaticky ustrnout, nýbrž povždy musí mít schopnost dalšího zdokonalení. Každé živé náboženství musí mít vůli i schopnost své celkové poznání Boha a veškeré skutečnosti neustále zvětšovat a zlepšovat.

Zatím však tomu je právě naopak. (...) Nikdo nemůže říci, že jeho vědění je naprosto pravdivé, že v jeho vědění není již nic subjektivního. Je ovšem pravda, že snad v každém našem vědění je aspoň něco pravdy absolutní, ježto náš rozum je s božským rozumem sourodý a snad ani vůbec nemůže myslit naprosto nesmyslně. Avšak Bůh nám naše vědění nenadiktoval a rovněž ni pouhým božským rozumem nejsme, nýbrž jsme také *subjektivním*

tělem, vášněmi, smysly a slabší neb silnější vůlí. A proto i všechno naše vědění je jenom *směsí* pravdy a omylu, je jenom směsí pravdy objektivní a subjektivní.

Věřím, že je jen jedna pravda objektivní a věřím, že nám je možno velice čistě ji poznat. *Právě proto* však, že tak věřím, *právě proto*, že jsem „objektivist“ – musím zavrhnout vše, co je nehybně dogmatické, a musím zavrhnout právě tak rozhodně jako zavrhuji každý náročný filosofický subjektivismus a relativismus. Neboť obojí, i samolibý filosofický subjektivismus i mrtvá církevní dogmatika – jsou jenom dvě různé podoby téhož, jsou jenom jedna a táž brzda, jsou jenom jeden a týž nepřítel vývoje k čistému poznání absolutnímu.